

Život a dílo Oskara Nedbala jako cesta k nesmrtelnosti

K hledání umělcovy profesní a lidské tváře v monografiích Miroslava Šulce

Ludmila Peřinová

(Otištěno in: Oskar Nedbal a Tábor. Red.: Peřinová, L. Tábor: ZUŠ O. Nedbala 2010)

**„Donedávna ležel nedaleko hlavní brány záhřebského hřbitova Mirogoj kamenný náhrobek obložený schránkami na světlo. Černá deska z mramoru pozlaceným písmem oznamovala poutníkům, že zde spočívá
OSKAR NEDBAL, hudební skladatel a dirigent
* v Táboře 26. III. 1874
+ v Zagrebu 24. XII. 1930**

Ač zemřel, zůstal živý a mluví k celému světu řečí svých nestárnoucích melodií z baletů a operet. Dokázal, že i smrtelník může být nesmrtelný. Jeho ostatky mezitím změnilo místo svého odpočinku. Byly v roce 2006 převezeny do rodné vlasti a uloženy v kryptě vysehradského Slavína mezi další velikány české minulosti. Tam snad Oskar Nedbal konečně najde věčný pokoj a mír.“

Tímto *Epilogem* končí beletristicky pojatý umělcův životopis z pera **Miroslava Šulce** *Cesta k nesmrtelnosti Oskara Nedbala*. Tato nejmladší nedbalovská knižní publikace vyšla na sklonku roku 2007 v Praze v nakladatelství Jaroslavy Poberové. Miroslav Šulc **1)** - znalec Nedbalova života a díla, autor zásadní odborné knižní monografie *Oskar Nedbal* vydané v Praze již v roce 1959 **2)**, ve své nejnovější knize představuje umělce nejen jako mezinárodně proslulého všestranného hudebníka - violistu, dirigenta a skladatele, ale také – a to především - jako člověka.

Poutavou, místy takřka románovou formou ožívuje Nedbalovy nejbližší z kruhu rodinného (v čele s otcem – tábořským advokátem a vášnivým amatérským hudebníkem Karlem Nedbalem, první chotí Josefínou, roz. Setunskou a druhou manželkou Marií) i ze zázemí přátel a spolupracovníků (zvláště Josefa Suka a Antonína Dvořáka).

Na 283 stranách autor líčí umělcův bohatý soukromý i profesní život od dětství prožitého v hudbymilovném rodinném prostředí v rodném městě Táboře, přes pražská konzervatorní studia, působení v Českém kvartetu, dráhu dirigentskou a skladatelskou, jejíž rozkvět souvisel především s působením ve Vídni, až po strastiplnou cestu po roce 1918 spějící k tragickému konci spojenému s tíživými poměry v bratislavském Národním divadle.

Šulcova odborná monografie *Oskar Nedbal* z roku 1959 o 378 stranách (vydaná v Praze v Nakladatelství krásné literatury, hudby a umění), vyčerpávajícím způsobem využívající všechny dobové dostupné prameny i časopisecké a knižní zdroje, chronologicky podrobně popisuje umělcovu tvůrčí cestu od dětství a školních let v Táboře přes pražská studia v houslové třídě Antonína Bennewitze a v kompoziční třídě Antonína Dvořáka ke třem ústředním kapitolám: *Cesta ke slávě 1892 – 1906; Na vrcholu slávy 1906 – 1919 a Ústup ze slávy 1919 – 1930*.

První oddíl *Cesta ke slávě 1892 – 1906* zobrazuje počátky Nedbalova uměleckého rozletu s patřičnou akcentací role violisty v mezinárodně uznávaném „Českém kvartetu“. To se zformovalo na pražské konzervatoři již během školního roku 1890-1891 v hodinách komorní hry vedených prof. Wihanem jako čtveřice spolužáků a přátel. Oskar zde působil po boku houslistů Karla Hoffmanna a Josefa Suka a violoncellisty Oto Bergera.

V Šulcově knize, která nabízí i množství citací z dobového pramenného materiálu, nalezneme i výňatky z tisku hodnotící mladé nadějně hudební těleso. Např. *Národní listy* přinesly superlativní kritiku již brzy po samotném zahájení umělecké existence kvarteta: „*Křišťálová intonace, vroucnost v podání melodické fráze, přesnost a oheň rytmu, vzácné pointování thematického*

provedení zajišťují mladým umělcům znamenitý úspěch. Tu plyne vše z jedné duše, neboť každý člen kvarteta zná do detailu nejen svůj hlas, ale i všechny ostatní a vniknul studiem partitury k jádru věci. Všimněte si jen, jak nenápadně a přece důrazně dovede ten který hlas exponovat thema, jak druzí ustupují, jak každá imitace i hříčka s thematickým úryvkem dochází platnosti a v tom měnivém proudu detailů nikterak netrpí a nezaniká hlavní postup myšlenky“. (str. 31, 32).

Ovdovělý Oskar Nedbal však časem našel citové útočiště v srdci manželky primaria kvarteta Karla Hoffmanna. V roce 1906 z pochopitelných důvodů svou činnost v Českém kvartetu ukončil a s Marií Hoffmannovou (s níž se později oženil) odešel do Vídně.

Druhá rozsáhlá kapitola *Na vrcholu slávy 1906 – 1919* se věnuje převážně Nedbalově dirigentské kariéře spojené zejm. s vídeňským „Tonkünstlerorchestrem“ (který ovšem Oskarovi nebránil v hostování u dirigentského pultu orchestrů prakticky po celé Evropě) a vzestupu umělcovy skladatelské činnosti.

Zatímco většina předchozích spíše méně rozměrných kompozičních titulů byla věnována především klavíru, houslím, violoncellu, příp. zpěvu, od premiéry baletní pantomimy *Pohádka o Honzovi* (v pražském Národním divadle v r. 1902) se do popředí skladatelových zájmů dostávají jevištní formy – **balet** (*Z pohádky do pohádky* – prem. v Národním divadle v Praze v r. 1908; *Princezna Hyacinta* – prem. v Národním divadle v Praze v r. 1911; *Čertova babička* – prem. ve vídeňské Dvorní opeře v r. 1912; *Andersen* – prem. v Ronachrově divadle ve Vídni v r. 1914) a **opereta** (*Cudná Barbora* – prem. v Městském divadle na Vinohradech v r. 1910; *Polská krev* – prem. v Karltheater ve Vídni v r. 1913; *Vinobraní* – prem. v Theater an der Wien v r. 1916; *Krásná Saskia* – prem. v Karltheater ve Vídni v r. 1917; *Erivan* – prem. ve Wiener Komödienhaus v r. 1918; *Mamsell Napoleon* – prem. v kabaretní scéně Die Hölle ve Vídni v r. 1918).

Dnes nejhranější a patrně i umělecky nejceněnější Nedbalovo jevištní dílo – opereta *Polská krev* zaznamenala již při své vídeňské premiéře (v německém originále) v roce 1913 triumfální úspěch. Časopis *Reichspost* uvedl: „Konečně opereta nejen s dramatickým obsahem, ale i mravním.“ Časopis *Die Zeit* poznamenal: „V každém taktu cítíme ruku jemně smýšlejícího, vysoce kultivovaného muzikanta.“ I české *Dělnické listy* vydávané ve Vídni, které se k „operetní Múze“ stavěly obvykle odmítavě, psaly: „Je to Nedbalův pokus, znehodnocenému operetnímu žánru dáti nový význam a sice umělecký. Celá řada čísel je zbarvena skutečnou poesíí a citlivostí, jež nezůstává na povrchu a neklesá k sentimentalitě, jiná čísla pak nesou rodnou známku Nedbalovy národní příslušnosti. Je to po mnoha letech první operetní práce, od jejíž návštěvy nezrazujeme.“ (str. 188).

Polská krev již brzy po své vídeňské premiéře byla představena s obdobným úspěchem i pražskému publiku ve Vinohradském divadle v lednu 1914. Poté se její popularita rychle rozšířila do dalších evropských zemí i do USA.

Třetí kapitola *Ústup ze slávy 1919 – 1930* pojednává o pro Nedbala nelehké situaci v rodné vlasti po vzniku Československa až po umělcovo působení v složitých podmínkách „Slovenského národního divadla“, které podnítily nejen pozvolný ústup skladatelovy kompoziční tvorby, ale především Nedbalův předčasný dobrovolný odchod ze světa.

Miroslav Šulc výstižně charakterizuje malé české poválečné, „rádoby vlastenecké“ ovzduší takto: „Oskar Nedbal se vracel z Vídně ještě do revolučně kvasící atmosféry. Jím se vracela bezesporu osobnost, vynucující si svou odbornou kvalifikací vůdčí postavení v českém hudebním životě...Proto měl být odstraněn dříve, než v Československu pevně zakotví. A dokázat to bylo celkem snadné. Třináct roků působil odloučen od českého života, přátele měl převážně ve vrstvách, které uspořádání nových hudebních poměrů neovlivňovaly a mimoto ani v posledních fázích války neprojevoval „revoluční“ vlastenčení. Drobné hříšky se již našly, a tak Oskar Nedbal stanul náhle před českým národem jako vlastizrádce...“ (str. 219, 220).

„Připadám si obdobně jako kdysi Mahler. Nedávno mě v Bukurešti označili za panslavistu, pro Vídeň jsem Čech a ve své domovině odrodilec.“ Tento výrok pak vkládá Miroslav Šulc do Nedbalových úst ve své románové biografii *Cesta k nesmrtelnosti O. Nedbala* (str. 207).

„Slovenské národní divadlo“ se od počátku své činnosti v roce 1920 potýkalo s mnoha nesnázemi, ať již uměleckého či finančního typu. Nedbalova mezinárodní popularita však slibovala mnohé. Po umělecké stránce byl Oskar Nedbal prvotřídním „šéfem“ a úroveň divadla pozdvihl zcela zásadním způsobem. Nicméně finanční problémy přetrvávaly. Krize začala vrcholit na jaře 1930. „Napjaté ovzduší rozdmýčával slovenský tisk, hledající oběť...Zodpovědnost padla na bedra Oskara Nedbala...V září a říjnu 1930 zformovala početná část bratislavské veřejnosti proti Nedbalovi křížácké tažení...

V prosinci 1930 odjel Nedbal do Záhřebu a 19. řídil koncert Záhřebské filharmonie. O dva dny později vedl v záhřebském Národním divadle reprisu své Pohádky o Honzovi. Již po příjezdu do Záhřebu činil dojem zlomeného člověka... Věděl, že mu v Československu hrozili exekucí, zatčením, procesem – celá jeho mysl byla naplněna tragedií.“ (str. 283-285).

Předložená stať je uvedena *Epilogem* ze Šulcova beletristického životopisu *Cesta k nesmrtelnosti Oskara Nedbala*. Zakončeme ji tedy opět citací z uvedené knihy:

„Na Štědrý den dopoledne stoupal Oskar Nedbal do druhého patra záhřebského divadla. Ztěžka došlapoval na staré, dřevěné schody...Tváře měl pobledlé, záda shrbená pod tíhou nedávných týdnů...

Konečně vstoupil do zkušebny...Mlčky kráčel k oknu a snažil se škvírou nečistot prohlédnout ven... ‘Nechoďte tak blízko k oknu’, ozval se mladý kapelník. ‘Zídka pod ním je nízká, mohl byste přepadnout. A vy dnes nevypadáte dobře’...

Nedbal varování nedbal. Byl příliš zahlcen vzpomínkami na minulost, svou minulost, plnou slávy i hořkosti. Vše viděl náhle zcela jasně – první lásku, zrození nového člověka, smrt nejbližších. Znovu pocítil smyslnou vášeň kolegovy manželky. A to město na krásném modrém Dunaji. A pak volný pád přes marný pokus zastavit se v Praze, až do Bratislavy, kde na něj čekají rozrušení lidé, něco vykřikují a hrozí pěstmi. Za nimi se tyčí chamtivá pevnost věznice.

Nedaleký kostel se připomněl jedenácti údery svého zvonu. Z kalné oblohy začaly padat drobné vločky sněhu a na zamrzlé zemi utvářely bílý koberec, místy prošlapaný teplem chodců do hnědé břechky.

Muž u výhledu náhle procítl. V astmatickém záchvatu si rázně roztrhl límec u košile a prudkým pohybem rozevřel okno. Ledový závan ho srazil zpátky, ale svým dotekem zmrazil všechny potíže. Znovu postoupil vpřed a tu se mu zdálo, že ty dlažební kostky tam dole se k němu zvedají s nabídkou věčného klidu, zbaveného všech nesnází života.

‘Pozor, Mistře!’ zazněl za ním výkřik. Pozdě. Čas vypršel, osud se naplnil. Prokletí mužského rodu Nedbalů pozřelo další oběť.“ 2)

Na výlučné přání Marie Nedbalové, která rozhodně odmítla nabídku československé vlády na bezplatný převoz ostatků svého manžela do rodné vlasti, byl umělec dne 27. prosince 1930 pohřben na záhřebském hřbitově Mirogoj. K exhumaci a převezení tělesných pozůstatků na pražský Slavín došlo až po 76 letech. Oskarovo přání - „odpočívát“ v tichých stráních Táborska, v blízkosti řeky Lužnice, v krajině, kterou nesmírně miloval – vyslyšeno nebylo.

Poznámky:

- 1) **Miroslav Šulc** v rámci své dlouholeté muzikologické kariéry působil mimo jiné v Hudebním divadle v Karlíně a v koncertních agenturách Pragokonzert a Slovkonzert. Publikuje již od poloviny padesátých let. Na nejrůznější témata širokého profesního záběru napsal bezpočet časopiseckých článků, odborných studií, slovníkových hesel a rozhlasových příspěvků. Kromě zmiňovaných nedbalovských knižních monografií v Supraphonu vyšly životopisy **Papá Offenbach** a **Johann Strauss a ti druzí**. Divadelní ústav vydal jeho celoživotní práci **Česká operetní kronika**.

- 2) Kniha Miroslava Šulce **Oskar Nedbal** (Praha: SNKLHU, 1959) se stala stěžejním zdrojem informací pro pozdější nedbalovskou monografii z autorství Alexandra Buchnera *Oskar Nedbal* (Praha: Panton, 1976). Ta je sice rozsahem stručnější, avšak vynikající předností je plnohodnotný překlad celé textové části do němčiny a ruštiny i bohatá obrazová příloha (celkem 235 fotografií).
- 3) V roce 1899 zemřel sebevraždou umělcův otec Karel Nedbal. V roce 1918 si vzal život skladatelův sedmnáctiletý syn Oskar.